

Tunnetus

Charles Peirce: uskumuse kolm omadust

1. Uskumus on miski, millest me oleme teadlikud
2. Uskumus vaigistab ebameeldiva kahtlemisärrituse
3. Igasugune tegevus lähtub teatavatest uskumustest

Charles Peirce
1839-1914

William James usutahtest

Usutahe on inimese võime jääda uskuma ilma tõestusteta

James:

“Meie emotsionaalsel loomusel pole mitte ainult seaduslik õigus, vaid ta lausa peab tegema valiku kahe seisukoha vahel, kui valikut pole võimalik teha intellektuaalsete argumentide alusel”

William James
1842-1910

Uskumus

1. Uskumus kui vaimuseisund, mingi väite tõeseks pidamine
2. Uskumus kui otsustus (väide)

Russell: uskumuse biheivioristlik käsitlus

“Igas harjumuses sisaldub miski, mida biheivioristlikult vaatekohast võiks pidada usuks üldisesse seadusse või isegi (teatud mõttes) sellise seaduse teadmiseks, kui usk juhtub olema õige. Näiteks koera kohta, kes on õppinud süüa küsima, võiks biheiviorist öelda, et koer usub üldisesse seadusse: “toidu lõhnale pluss küsimisele järgneb toit; toidu lõhnale üksi ei järgne”.”

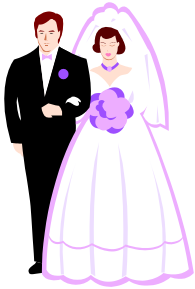

Bertrand Russell
1872-1970

Kolme tüüpi teadmised

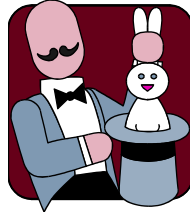
1. Teadmine kui tuttavolek
2. Kuidas-teadmine
3. Et-teadmine ehk propositsionaalne teadmine
Propositsioon (ld *propositio*) on otsustus/mõte

Teadmine kui tuttavolek

Näiteks teavad nemad, mis tunne on abielluda

Kuidas-teadmine ehk oskus

Näiteks teab tema, kuidas hookus-pookust teha

Et-teadmine

Näiteks teab see mängur, et tal on käes head/halvad kaardid

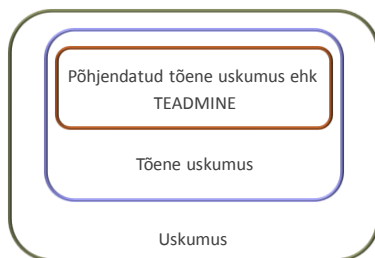
Et-teadmine definitsioon

Alates Vana-Kreeka filosoofist Platon'ist on teadmist defineeritud põhjendatud (õigustatud) tõese uskumusena

Platon
427-347 e.m.a

Et-teadmine on uskumuse liik

Teadmine, et $2 + 2 = 4$

Inimene teab, et $2 + 2 = 4$ parajasti siis, kui

1. Ta usub, et $2 + 2 = 4$
2. On tõsi, et $2 + 2 = 4$
3. Ta oskab põhjendada, et $2 + 2 = 4$

Aprioorne ja empiiriline teadmine

Et-teadmine jaguneb kaheks sõltuvalt sellest, milline on tema seos kogemusega:

- 1) aprioorne (ld *a priori* 'kogemusest sõltumatult') on teadmine, mis ei tulene kogemusest
- 2) empiiriline (kr *empeiria* 'kogemus') on teadmine, mis tuleneb lõppkokkuvõttes (kellegi) kogemusest

Teaduslik teadmine ja argiteadmine

- Teaduslikud teadmised moodustavad süsteemi
- Teaduslik teadmine sõnastatakse täpselt

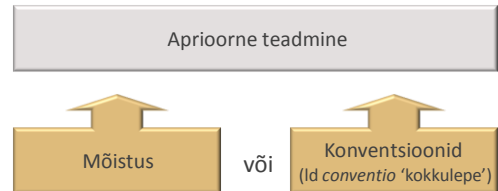
Bertrand Russell'i näide

“Te vaatate aknast välja ja täheldate, et näete kolme maja. Te pöörate pilgu ära ja ütlete “aknast on näha kolm maja”. Seda laadi skeptik, keda mina silmas pean, ütles “sa tahad öelda, et kolm maja olid näha”. Te vastaksite “aga nad ei saanud selle ühe lühikese hetke jooksul haihtuda”. Te vaataksite võib-olla uuesti välja ja ütleksite “jah, nad on ikka seal”. Skeptik ütles seepeale: “Ma ei kahtle, et kui sa uuesti vaatasisid, olid nad jälle seal, aga mis paneb sind arvama, et nad olid seal ka vahepeal?”

Bertrand Russell
1872-1970

Aprioorse teadmise päritolu

Skeptitsism

- Skeptitsism on mõtteviis, mis seab argumenteeritud kahtluse alla mingi valdkonna õpetused ja teooriad
- Teoreetiline ja praktiline skeptitsism

Bertrand Russell'i näide (järg)

Te saaksite vastata ainult “sest et ma näen neid seal iga kord, kui ma vaatan”. Skeptik ütles seepeale: “Siis peaksid sa tegema järelduse, et nad on põhjustatud sinu vaatamisest.” Teil ei õnnestu kunagi leida tõendeid selle seisukoha ümber lükkamiseks, kuna te ei saa kindlaks teha, millised näevad majad välja siis, kui keegi neid ei vaata.”

Bertrand Russell
1872-1970

David Hume skeptitsismist

“Igasugused vestlused ja tegevus katkeksid ning inimesed viibiksid sellises tardumuses, kuni loomulike vajaduste mitterahuldamise tõttu saabub lõpp nende haledale eksistentsile. Tõsi, sellist dramaatilist lõppu on vaevalt alust karta, sest loodus on alati tugevam kui põhimõtted. /---/ Inimesed on sunnitud tegutsema, arutlema ja uskuma sellele vaatamata, et nad ei ole suutelised ka kõige üksikasjalikuma uurimuse teel selgitama selliste operatsioonide aluseid ning kummutama kõiki vastuväiteid, mida viimaste suhtes võidakse esitada.”

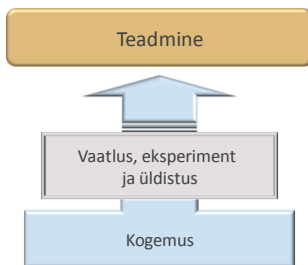

David Hume
1711-1776

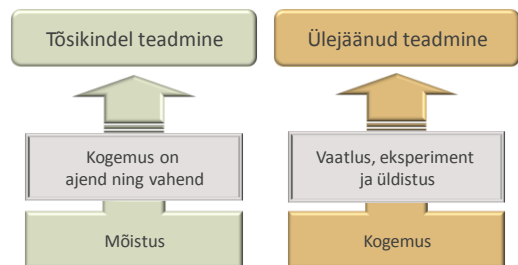
Empirism ja ratsionalism

- Empirismi (kr *empeiria* 'kogemus') seisukoht on: kõik teadmised tegeliku maailma kohta pärinevad kogemusest
- Ratsionalismi (ld *ratio* 'mõistus') seisukoht on: tõesikindel teadmine pärineb mõistusest enesest

Klassikaline empirism

Klassikaline ratsionalism

Tänapäevane arusaam tunnetusest

- Tunnetust mõistetakse konstrueeriva tegevusena
- Tunnetus saab alguse probleemist, mitte vaatlusest või arutlusest

Karl Popper tunnetusest

Teooriad on Popperi sõnul nagu “võrgud, mis peavad kinni püüdma selle, mida me nimetame maailmaks tema teadvustamise, seletamise ja valdamise eesmärgil. Me püüame muuta võrgusilmad üha väiksemaks”

Karl Popper
1902-1994

Tunnetuse skeem Karl Popper'i järgi

